

Josep Pinyol Vidal
École Centrale de Nantes

MARIANO FOIX I PRATS (1860-1914). CRONISTA GRÀFIC DE LA VIDA BARCELONINA DE L'ENTRESEGLE

RESUM

A partir de la dècada dels anys vuitanta del segle XIX, el realisme costumista s'afirma com un estil narratiu popular que apropa els periòdics dels seus lectors. Mariano Foix i Prats és, sens dubte, un dels millors dibuixants costumistes catalans i, malauradament, un dels menys coneguts. Foix dibuixà amb cura i delicadesa els tipus urbans i rurals que corresponien als arquetips de la Barcelona industrial de l'entresegle.

Paraules clau: realisme, il·lustració, premsa, Barcelona.

El barceloní Mariano Foix¹ és un dels nostres grans artistes de premsa menys coneguts. La seva firma, però, apareix al peu d'algunes de les il·lustracions més remarcables que es publicaren als periòdics de Barcelona entre els darrers anys del segle XIX i el començament del segle XX. Mariano Foix pertany a una generació excepcional de dibuixants de premsa catalans i va editar el seus dibuixos al mateix temps que ho feren noms tan importants com Josep Lluís Pellicer, Apel·les Mestres, Alexandre de Riquer, Ramon Casas o Manuel Moliné; tots ells, i tant d'altres, perfectament documentats i analitzats en diverses obres i articles que li han estat dedicats.

Mariano Foix va ser contemporani d'aquell Modernisme artístic barceloní que barrejava les tendències naturalistes i realistes de la fi de segle tot i aportant a la creació plàstica una reflexió sobre la funció social de l'art i morí just al moment en què el Noucentisme començava a afirmar-se donant una nova empenta identitària a l'art català. Durant un quart de segle, els lectors de *L'Esquella de la Torratxa* o de *La Campana de Gràcia* van poder visualitzar l'anàlisi crítica dels comportaments socials dels barcelonins i dels catalans a través d'uns dibuixos executats amb la delicadesa, l'elegància i la força pròpies de l'estil inconfusible de Mariano Foix. La temàtica de la condició social i els costums d'obrers, burgesos, rics i pobres, es completa en l'obra d'aquest gran dibuixant amb l'observació de la individualitat definida tant pel gènere com per l'edat dels personatges que li servien de models. Gairebé un segle després de la seva mort, Foix, l'artista, l'observador, ens permet encara d'entrar en la intimitat dels seus contemporanis i ens descriu les convencions i els usatges dels nostres conciutadants i avantpassats. Molt encertadament Alfred Opisso, en un article dedicat a Mariano Foix publicat al diari *La Vanguardia* al gener de 1899 deia que l'obra d'aquest dibuixant «...habrá de quedar como un elemento de documentación que tal vez sirva de mucho a nuestros sucesores para comprendernos...».

Àngel Vintró, a la seva obra titulada *Cinquanta dibuixants de Catalunya que formaren època*, considera que «la fama ha estat injusta amb l'admirable Mariano Foix,

¹ Hem trobat també el nom amb les grafies Marià i Marian. Hem escollit, però, reproduir el nom de Mariano respectant així la grafia que emprava el dibuixant per firmar les seves obres.

un dels més grans dibuixants de quadres de costums de l'entresogle [...] és incompreensible que d'un dibuixant de tanta talla s'en sàpiguen tan poques coses».

L'any 1872, quan tenia dotze anys, el trobem matriculat a la Secció de Belles Arts de l'Escola Politècnica Provincial de Barcelona on va cursar l'assignatura de dibuix del natural de la qual era catedràtic el pintor Claudio Lorenzale que també havia estat professor del gran il·lustrador Tomàs Padró. Al curs següent, 1873-74, va cursar estudis de color i composició amb Eustasio de Medina i el professor auxiliar de l'assignatura que era Antoni Caba com així consta en els llibres de matrícula dels ensenyaments d'aquest establiment. Malauradament, no tenim cap referència que ens permeti saber com aquest jove estudiant de Belles Arts va esdevenir dibuixant professional. La personalitat d'en Mariano Foix és un misteri del qual només hem pogut esbrinar que era «...un home modest i formal per excel·lència, tota la seva vida va ésser enemic de camarilles i d'exhibicions...», com així figura a l'homenatge pòstum que *L'Esquella de la Torratxa* li va dedicar en assabentar-se de la seva mort².

Sabem que Mariano Foix va mantenir una gran amistat amb Raimond Casellas, crític d'art, periodista i escriptor que esdevingué un dels iniciadors del Modernisme català. Aquest lligam afectuós, i a la vegada intel·lectual, el podem constatar en el relat de Raimond Casellas titulat *La mort d'en Bicicletas*³ que va ser publicat a la revista *L'Avenç* al març de 1891 amb il·lustracions del seu amic. Mariano Foix va executar, amb la seva elegància acostumada, sis dibuixos intercalats dins de les nou pàgines del relat. Al 1892, Josep Roca i Roca, principal redactor i ànima de *La Campana de Gràcia*, dedicà un article a Raimond Casellas publicat a *La Vanguardia* on relatava: «...conocí a Casellas hará cosa de año y medio en el Ateneo. Presentómelo el distinguido dibujante Mariano Foix...».

La primera participació de l'artista en una exposició col·lectiva documentada va tenir lloc al desembre de l'any 1873, és a dir quan Foix tenia 13 anys i estudiava segon curs de Belles Arts. Aquesta exposició on figurava una llarga llista de noms desconeguts es va celebrar a l'edifici de la Societat de Belles Arts de Barcelona

La revista *L'Avenç* publicà al gener del 1892 una crítica d'art titulada «Novena exposició extraordinària de Can Parès» signada pel molt prestigiós Raimond Casellas i Dou on podem constatar de manera explícita la presència de Mariano Foix en aquesta exposició a la qual participaren també Ramon Casas, Baixeras o Llimona entre d'altres artistes rellevants. La crítica que li dedicà Casellas era més que elogiosa:

...Marian Foix és, entre tots els artistes, el qu'am més intensitat y extensió ha reproduhit la societat barcelonina dels nostros dias. Aixís s'explica que davant las coleccions que l'autor de La Nostra Gent ha dut a Can Parès s'hi aboqui constantment tot aquet públic que, com en un mirall, es veu reflexat en aquells dibuixos que tant grand part contenen de la seva fisonomia, caràcter, expressió, idiosincrasia...

Al diari *La Vanguardia* constatem també la presència de dibuixos de Mariano Foix en algunes exposicions a l'anomenat Saló de La Vanguardia al gener de 1894 i gener de 1899: «Quedan expuestos en el Salón de La Vanguardia los originales destinados a reproducción para ilustrar el suplemento extraordinario...». Mariano Foix citat entre altres artistes (*La Vanguardia*, n° 3833 del 4 de gener de 1894) «...quiere la casualidad que con motivo de la Exposición reciente abierta en el Salón de La Vanguardia,

² *L'Esquella de la Torratxa*, (3-04-1914) n° 1840.

comience mi tarea por hablar del distinguido dibujante don Mariano Foix...» (*La Vanguardia*, n° 5641 del 13 de gener de 1899).

La revista *Catalònia* al número 13 del vint d'octubre de 1906, deixà constància de la participació de Foix a «*L'Exposició de Dibuixos, Pintures i Esculptures*» celebrada als locals de l'Ateneu Barcelonès a l'octubre de 1906. Posteriorment a la seva mort s'exposaren dibuixos seus en exposicions retrospectives com a la secció de dibuixos originals del primer saló d'humoristes celebrat a la sala Mozart a principis de l'any 1916 on es mostraven obres que s'havien publicat a *La Campana de Gràcia* i a *L'Esquella de la Torratxa*. El dia cinc d'octubre de 1933, Enric F. Gual signà una crítica artística al periòdic *Mirador* sobre un «*aplèc de dibuixos amb què les Galeries Syra han volgut inaugurar la temporada*» on figuren firmes com les de Nonell, Casas, Apa, Opisso, Pellicer, Moliné o Mestres i també la de Mariano Foix. Aquesta exposició pretenia ser un homenatge als dibuixants barcelonins de principis de segle que van deixar una obra «palesant-nos la seva respiració barcelonina». Un any més tard, a l'abril de 1934 quan feia vint anys justos de la mort del dibuixant, el local d'exposicions anomenat El Casal del Dibuix situat al número 10 de la Plaça Francesc Macià va escollir l'obra de Mariano Foix per la seva exposició inaugural. Una nota a *La Vanguardia* parla d'aquesta exposició per a la qual «... se ha escogido una colección de obras del dibujante ochocentista Mariano Foix, uno de los maestros del dibujo a la pluma, que como ninguno supo llevar al papel nuestras costumbres barcelonesas y sus variados tipos, de un sabor local acentuado»⁴.

Al juliol de 1888, segons una nota publicada a *La Dinastia*, Mariano Foix havia estat elegit vicesecretari de la secció de belles arts de l'Ateneu Barcelonès i a les mateixes eleccions figurava Josep Roca i Roca com a president de la secció de literatura, història i antiguitats. També al mateix mes de juliol del 1888, va sortir el número —o *batallada*— 1000 extraordinari de *La Campana de Gràcia* dins del qual trobem un relat signat per A. March titulat «La resurrecció d'un poble» il·lustrat amb set dibuixos de temàtica rural executats per Foix.

Aquesta xarxa d'amistats i de col·laboracions, la trobem ben palesa al diari *La Vanguardia* on Josep Yxart escrivia les crítiques artístiques i literàries, Josep Roca hi signava les seves cròniques dominicals i Alfred Opisso, que va arribar a ser-ne director, relatava anècdotes i esdeveniments de la vida barcelonina. Segons Gaziel, en la seva obra dedicada a la història d'aquest diari, l'empenta de Modesto Sánchez Ortíz transformà *La Vanguardia* obrint el periòdic a una nova generació de creadors i d'intel·lectuals d'aquella Barcelona transformada per l'Exposició Universal de 1888s:

Sánchez Ortíz s'havia fet amic de tots els escriptors i artistes barcelonins que despuntaven amb personalitat pròpia, tant a les penyes de l'Ateneu com en els centres artístics i als casinos burgesos, i tingué el bon encert d'atreure'els cap al seu diari. Així s'inicià la col·laboració de Santiago Rusiñol, Miquel Utrillo, Josep Yxart.

Gaziel (1994)

Fou també durant la direcció de Sánchez Ortíz que Mariano Foix publicà la seva sèrie de «Croquis Barceloneses» durant el primer semestre de l'any 1891. Aquell mateix any Josep Roca va escriure la biografia de Josep Yxart a la secció de «catalans il·lustres» que publicava la revista *La Il·lustració Catalana*. A finals d'any, al mes de novembre, Raimon Casellas signà a *L'Avenç* un article sobre l'exitosa exposició col·lectiva de Rusiñol, Casas, Clarassó i Canudas. Segons Margarida Casacuberta,

⁴ *La Vanguardia*, (4-04-1934) n° 21863.

aquest esdeveniment acabà amb un sopar al Restaurant de França on participaren unes setanta persones «de la intel·lectualitat barcelonina». Entre els comensals figuren noms com els de Narcís Oller, Pompeu Fabra, Josep Lluís Pellicer, Alexandre de Riquer, Josep Yxart i Mariano Foix, «principals representants de la primera mobilització pro modernitat de l'àmbit artístic català». Al 1891 Foix continuava al mateix càrrec a l'Ateneu com així ens ho confirma una notícia breu publicada a *La Vanguardia* del dia 1 de juny.

El diari barceloní *El Diluvio* publicà una breu nota necrològica on consta que en Foix estiujava al poble de La Garriga⁵. Aquesta dada, que no passa de ser anecdòtica, segurament podríem relacionar-la amb el sentit agut de l'observació del món rural que posseïa aquest gran artista que no es limità a dibuixar escenes urbanes. Josep Lluís Solà i Dachs, en una referència molt breu dedicada al dibuixant, sembla confirmar el contacte directe que Foix va tenir amb la Catalunya rural dient que la sèrie titulada «A Muntanya era el fruit de les seves observacions de vacances». Alguns dibuixos publicats a *L'Esquella de la Torratxa* o a la revista madrilenya *Blanco y Negro* tenen com a motiu principal la vida camperola amb paisatges i situacions que no dubtaríem a qualificar de costumisme bucòlic.

Tot just als anys que precediren la seva fructuosa i extensa producció per a *L'Esquella de la Torratxa* que va començar al maig del 1887, trobem la signatura de l'artista als dibuixos que il·lustraven les noveles editades per Daniel Cortezo a Barcelona el qual, l'any 1884, rebé l'encàrrec de continuar l'edició de la col·lecció *Biblioteca Arte y Letras* qualificada per Luisa Cotoner Cerdó, com «una de las colecciones literarias más extraordinarias, por su calidad editorial y por su contenido, del último tercio del siglo XIX»⁶. En aquests primers anys de la dècada dels vuitanta, s'editava a Barcelona la revista en castellà *Arte y Letras* de contingut literari dirigida per Josep Yxart que també va ser director de l'editorial homònima fins al 1883. A la secció gràfica d'aquesta revista, hi col·laboraren habitualment Josep Lluís Pellicer, Pahissa i Alexandre de Riquer. Al número 12 del mes de setembre de 1883 apareix per primer cop el nom de Mariano Foix a la llista de «colaboradores artísticos». Al número del mes d'octubre es publicà un magnífic dibuix d'en Foix sota el títol «De paseo. Apuntes a pluma por M. Foix» i una publicitat per al llibre *Narraciones populares de la Selva Negra* de l'esmentada col·lecció *Biblioteca de Arte y Letras* on es reproduïxen quatre de les il·lustracions signades per Foix.

Una altra activitat de l'artista, que podríem qualificar de secundària o derivada, fou el dibuix publicitari que hem trobat en alguns anuncis de novetats editorials. L'any 1897 l'editor Antoni López publicà una col·lecció de fotografies de Barcelona titulada «Barcelona a la Vista» que Mariano Foix utilitzà en un dibuix de *L'Esquella de la Torratxa* on es veuen tres vailets (dos noiets i una noieta) fullejant l'àlbum esmentat. El dibuix porta el títol de «propagandistas de l'àlbum». Dos d'aquests personatges infantils els tornem a trobar al setembre del mateix any a la pàgina dedicada als anuncis, al costat de la publicitat que es feia encara per aquest «Expléndido album de fotografías inéditas de la capital y sus alrededores». Aquests dos nens representats en aquest segon dibuix semblen correspondre als mateixos models que ja havia representat uns mesos abans⁷. També hem trobat quatre anuncis de l'Editorial Llibreria Ronquillo publicats als números 5, 6, 8, 9, 10 i 14 de la revista *Cu-Cut!* al 1902. Segons el que hem pogut

⁵ Referència facilitada per Jordi Artigas.

⁶ Cotoner Cerdó, Luisa (2002). «La Biblioteca Arte y Letras, primera aproximación». *Quaderns. Revista de Traducció*, núm 8, 17-27.

⁷ Dibuix «propagandistas del album» *L'Esquella de la Torratxa*, (29-01-1897) n° 942. Pàgina d'anuncis al n° 973 (3-09-1897)

observar, aquestes van ser les úniques il·lustracions del dibuixant que es van editar a les pàgines del *Cu-Cut!*, revista portaveu del catalanisme conservador de la Lliga i per tant molt allunyada ideològicament de les publicacions republicanes on trobem l'essencial de l'obra de Mariano Foix.

Molts dels artistes d'aquell moment van executar magistralment el seu talent en cartells publicitaris. Labarta, Riquer, Casas o Utrillo en són un bon exemple. Pel que fa a Mariano Foix, hem de concloure que aquesta no fou una de les activitats emblemàtiques de l'artista car només hem trobat una sola i única referència a un cartell dibuixat per ell. El 15 de juliol de 1899 *La Vanguardia* informa sobre una exposició de cartells als locals de l'Ateneu Barcelonès on «...el señor Foix presenta el cartel anunciador de Bogeria, novela de Oller...». Un any més tard, al juny de l'any 1900, aquest cartell també va ser reproduït i publicat a *L'Esquella de la Torratxa*.

El primer dibuix de premsa del qual tenim notícies es va publicar a la darrera pàgina del número 34 de *La Ilustración* del 26 de juny del 1881 i portava el títol «Apunte de D. Mariano Foix». L'any següent va fer un altre dibuix per a aquesta mateixa revista titulat «Tipos montañeses de Cataluña»⁸. Mariano Foix és l'autor de tot un seguit de sèries temàtiques de dibuixos de caire costumista que gosaríem qualificar d'excel·lents entre totes les que es van publicar als periòdics barcelonins d'aquella època i de les quals destacaríem per ordre cronològic: «La Nostra Gent» a *L'Esquella de la Torratxa* (de 1887 a 1894), «Croquis Barceloneses» a *La Vanguardia* (1891), «Els que Shuan» a *La Campana de Gràcia* (1900-1901), «Gent de Casa» a *La Ilustració Llevantina* (1901).

De totes elles, fou «La Nostra Gent» la més extensa i la que de ben segur li procurà el renom i la popularitat dels quals va gaudir. Tot i veient les escenes dibuixades per l'artista, constatem el seu sentit agut de l'observació que es manifesta magistralment en els gests, les actituds i els posats dels seus personatges. La singularitat de l'obra gràfica d'en Foix és la restitució fidel de tots els estrats socials d'aquella Barcelona de fi de segle, d'aquella generació de barcelonins que van creuar la frontera simbòlica de l'any 1900. Els carrers i els interiors familiars són ben sovint els marcs escènics escollits pel dibuixant, la incomprensió social entre rics i pobres és un dels temes recurrents, i el clarobscur, una textura perfectament dominada pel nostre dibuixant.

D'una manera general, creiem que l'obra d'aquest artista es pot dividir en dues etapes diferenciades tant pel seu contingut com per la seva estètica. El primer període se'n presenta marcat pel costumisme realista que tradicionalment omplia la part gràfica dels periòdics barcelonins seguint la línia estilística d'en Tomàs Padró i d'en Josep Lluís Pellicer. Així, tots els autors que en fan esment el qualifiquen de dibuixant costumista. La segona gran etapa el conduí cap a una temàtica més compromesa amb les condicions socials del seu temps i entrarien dins d'una línia que, tot i conservant els trets principals del realisme costumista o del naturalisme, l'aproparen, al nostre parer, a un estil que Francesc Vicens identifica com el primer corrent de l'expressionisme català. Teresa Sala (2006: 28-33) parla també de la «tradició del realisme expressionista» que, durant els primers anys del segle XX, es concretà en la temàtica dels tipus populars i dels exclosos. Sala analitza, amb gran claredat, les dues forces de tensió estètica que actuaven a la confluència entre el Modernisme i el Noucentisme. La justesa amb la qual aquesta especialista defineix aquest fenomen estètic ens ha portat naturalment a associar-lo a l'obra d'en Mariano Foix en la qual trobem els punts essencials tractats per Teresa Sala quan exposa el punt de vista d'un tipus d'artista que «...defensava el

⁸ *La Ilustración*, (15-10-1882), n° 102.

classicisme com una actitud moderna de recerca de l'essencial [...] tot accentuant la crisi, la ruptura, amb el món industrial...».

El primer dibuix de la sèrie «La Nostra Gent» es publicà al número 436 de *L'Esquella de la Torratxa* corresponent al 21 de maig de 1887. A partir d'aleshores, el lector de *L'Esquella* podrà veure com cada setmana desfilen a les pàgines de la revista els tipus populars d'aquella Barcelona industriosa, burgesa, menestral i obrera que, a la vigília de la seva primera gran exposició universal, volia transmetre la imatge d'una ciutat moderna i cosmopolita. El baranda⁹ perdonavides dels barris baixos, la venedora i el botiguer, el pescador, el carreter, el pagès, la parella que festeja, la família burgesa o el músic ambulat, entre d'altres, foren representats amb el detall d'un tret acurat i precís. Una bona part de la seva obra gràfica reproduïx aquestes escenes de carrer amb un gust especial pels passants, la gent que es passeja, que s'observa, que es saluda. Són moments efímers de la vida quotidiana dels barcelonins, espurnes emblemàtiques de la realitat d'una època

Els «Croquis barceloneses» és, sens dubte, la sèrie de dibuixos que podríem qualificar de més completa si ens referim tant a l'estudi de l'obra com a la personalitat de l'artista perquè cada dibuix ve acompanyat d'un breu relat escrit per ell mateix. Al número 1722 de *La Vanguardia* de l'1 de febrer de 1891 trobem un document inestimable, un escrit on Foix relata la particular concepció de la sèrie i ens aporta elements molt importants sobre la visió que ell tenia de la seva obra i la funció que li atribuïa:

Merced a ímprobo trabajo he conseguido reunir buen número de apuntes referentes a una misma familia; observaciones hechas al natural con escrupuloso cuidado no solo sobre escenas de más o menos relieve sino sobre temperamentos, caracteres, ideas, preocupaciones... en una palabra, todo lo que constituye el estado moral y social en su forma plástica de una sociedad tan típica y pintoresca como la nuestra. Esto, naturalmente, visto y estudiado con ojos de artista, no con el husmeo del erudito o con las marrullerías del filósofo [...] En mi obra pues, procuraré, en lo que mis pobres fuerzas puedan y alcancen, se refleje ese movimiento inconsciente de la vida.

Mariano Foix il·lustrà també els *Almanachs* de *La Campana de Gràcia* a partir de l'any 1888 fins al 1912 dins dels quals deixà una remarcable producció de dibuixos que tenien com a eix principal la condició obrera que era la temàtica de la sèrie «Els que Suhan». El primer dibuix que hem trobat d'aquesta sèrie es publicà al número 1599 (o «batallada» com tradicionalment s'autoanomenaven els números de *La Campana*) del 6 de gener de l'any 1900. Les situacions greus i tràgiques derivades de la vida de l'obrer plena d'injustícies, les dificultats quotidianes, els accidents a les fàbriques o les reivindicacions d'aquesta classe social explotada i oprimida, trobaren un contrapunt en escenes més lleugeres, plenes de vida i fins i tot de tendresa com un grup d'obreres rialleres a la sortida de la fàbrica o la parella d'obrers envoltant afectuosament al seu nadó. Els títols d'alguns dibuixos d'aquesta època ens donen una idea del contingut: «gent que treballa» (retrats d'obrers), «sortint de la fàbrica», «miserias humanas», «durant la huelga», «crisis», «accident de treball», «l'explotació del pobre», «els explotats», «víctima del treball», etc.

«Els que Suhan» és un clam contra la desigualtat i la injustícia generades per una societat abocada al benefici i al guany financer i que menysprea cruelment el factor

⁹ Baranda: paraula utilitzada a les caricatures i als articles de la premsa satírica per a designar al brètol sense escrúpols i al delinqüent dels barris populars.

humà. És, també una sèrie pedagògica i moralitzant pel seu contingut testimonial i alhora reivindicativa sense caure, però, en l'excess retòric del pamflet o de la propaganda política subjectiva. L'any 1901, al mateix temps que *La Campana de Gràcia* publicava «Els que Suhan», aparegué a la molt conservadora i catòlica revista *La Il·lustració Llevantina* una nova sèrie titulada «Gent de Casa» amb la mateixa temàtica que «La Nostra Gent». Mariano Foix, però, adaptà aquest caire costumista dels seus dibuixos a un contingut molt diferent al de *La Campana* anticlerical i republicana. Un bon exemple d'aquesta adaptació, el trobem en el primer dibuix que Mariano Foix publicà a *La Il·lustració Llevantina*, concretament al número 5 de l'u de gener de 1901 sota el títol «Diada de Reis». Aquesta composició ens presenta una escena familiar on uns nens il·lusionats troben els regals que els han deixat els Reis. Al fons d'aquesta escena hi ha un crucifix penjat a la paret, element iconogràfic molt poc habitual en els dibuixos de Foix on la temàtica religiosa era molt poc present i podia passar molt fàcilment de l'exaltació a la crítica segons el context en el que es publicaven els seus dibuixos.

A finals del segle XIX, Mariano Foix col·laborà puntualment a la publicació madrilenya *Blanco y Negro* que seguia una línia editorial obertament catòlica i conservadora. L'any 1898 executa els dibuixos que il·lustren els relats «Un duro al año» de Eusebio Blasco i «Cria de anarquistas»¹⁰ de Emilio Sánchez Pastor. El primer és un poema bucòlic que comporta dos dibuixos d'ambientació camperola i el segon és un conte moralitzant en forma de tragèdia en el qual un nen mata l'amo que ha explotat el seu pare. Durant l'any 1899 trobem quatre dibuixos signats a la secció «páginas artísticas» on Foix sembla deixar de banda la crítica social per endinsar-se voluntàriament en la composant més anecdòtica, però no menys interessant, de la seva obra. Alguns d'aquests dibuixos publicats a *Blanco y Negro* l'any 1900 són d'una qualitat estilística i compositiva remarcables. Els dibuixos representen moments d'intimitat com els de la parella envoltada de fanalets, o les dues noies pageses que parlen tot fent camí. El títol d'aquest darrer dibuix, «confidencias», és força revelador del contingut de les il·lustracions realitzades per a *Blanco y Negro* que també portaven títols com ara: «Al caer la tarde», «el calor de las nietas», «el amor en la aldea» o «devoción». L'any 1903 trobem alguns dibuixos de Foix a la revista *Pluma y Lápiz* que es publicava a Barcelona en llengua castellana i que venia a ser una extensió paral·lela de la més coneguda *Pèl i Ploma*. A l'abril i al maig d'aquest any, Foix signa les dues portades de la revista dels números 129 (19 d'abril) i 133 (17 de maig).

Des d'un punt de vista iconogràfic, l'obra de Mariano Foix segueix una retòrica pedagògica pròpia de les il·lustracions que es publicaven en periòdics políticament ben definits i militants. Ara, però, ell tractava els seus temes amb un caire ben diferent al discurs, sovint pamfletari, adoptat per altres dibuixants del moment. En aquest sentit, i molt encertadament, Josep M^a. Cadena el qualifica com «observador de les classes obreres i menestrals [...] no revolucionari». Un bon exemple d'aquesta relativa neutralitat, el podem entreveure a nivell estilístic en el fet que mai no va utilitzar els reforços de llenguatge en els seus dibuixos, la qual cosa era un recurs iconogràfic molt extès entre els caricaturistes de premsa. La màquina de tren imparable i potent amb la paraula «República», una dona lletja amb la paraula «burgèsia», un sol naixent amb la paraula «llibertat», una noia amb la boca tapada i la paraula «premsa» escrita al vestit del personatge, etc. són alguns exemples adoptats per alguns dels il·lustradors de més renom del moment. Foix no personificava objectes inanimats com un astre rialler, o una estàtua coneguda que de sobte s'anima per fer un comentari, ni tampoc utilitzava al·legories amb un codi iconogràfic pre-establert com podien ser les representacions

¹⁰ «Un duro al año» *Blanco y Negro* (5-03-1898) n° 357, «Cria de anarquistas» *Blanco y Negro* (16-04-1898) n° 363.

femenines de personatges com ara la República, la Pau, Catalunya o la Justícia. Des d'aquest punt de vista podem afirmar un cop més que la seva obra era en conjunt realista i que deixava de banda voluntàriament el simbolisme essencial que hom pot trobar als dibuixos humorístics i a les caricatures.

La iconografia emprada per Foix és una iconografia senzilla i centrada en el factor humà més que en l'atribut simbòlic. Els vestits, els posats dels personatges o la textura i la llum, com a factors bàsics de l'atmosfera general de les composicions escèniques, són els principals elements iconogràfics que el situen lluny de l'exageració, la càrrega o la diformitat voluntària de les caricatures tradicionals. Podríem dir que Mariano Foix va ser puntualment un dibuixant irònic, però no humorístic i que la seva ironia pot provocar el somriure més per la situació descrita —el contingut— que pel dibuix representat —la forma. Prenem com exemple la representació zoomorfa que identifica els personatges parodiats amb els trets característics que hom dona als animals i que tradicionalment ha estat un dels recursos iconogràfics més extesos del llenguatge caricaturesc. Mariano Foix utilitza sovint les representacions d'animals com un reforç retòric de la iconografia dels seus dibuixos on, a diferència de la caricatura, no hi trobem mai la fusió persona-animal en una entitat híbrida. Per Foix, el gos atapeït i endormiscat contribueix a la lectura d'una tranquil·la escena familiar, el gatet afectuós reforça la sensació d'intimitat, el gos juganer expressa la complicitat amb el seu amo i un ramat de bous al bell mig d'un prat muntanyenc són elements essencials del bucolisme d'una escena camperola. A la iconografia de Foix, l'element zoomòrfic és un element domèstic, familiar i gairebé apavaigador, un factor abstracte que simbolitza la fidelitat o que reforça el contingut íntim de l'escena.

Amb l'absència de caricatura política i de retrats deformats de personatges públics coneguts, l'obra de Mariano Foix marca una diferència essencial amb les produccions d'una bona part dels dibuixants de premsa, caricaturistes i ninotaires del moment. La singularitat de la seva obra va ser perfectament definida en l'homenatge pòstum que se li va fer a les pàgines de *L'Esquella de la Torratxa*: «era el més català i el més catalanista dels nostres dibuixants, puix no's valia mai sino d'elements i models de casa nostra».

BIBLIOGRAFIA

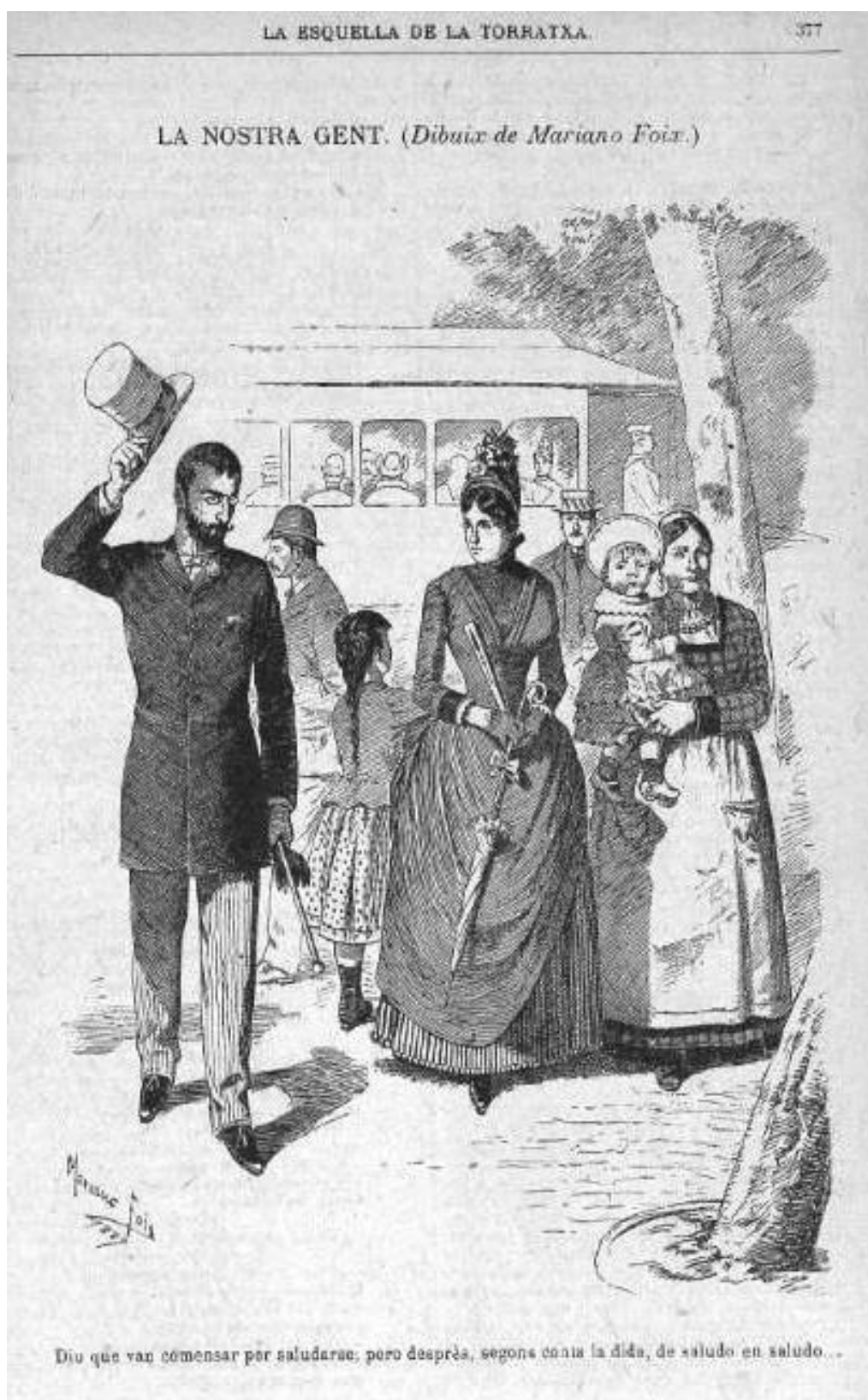
- Cadena, Josep Maria (2004). *El dibuix a Catalunya. 100 dibuixants que cal conèixer*. Barcelona: Edicions Pòrtic.
- Gaziel (1994). *Història de La Vanguardia*. Barcelona: Ed. Empúries.
- Giralt-Miracle, Daniel (2007). «Del modernismo a la modernidad» a *Dibujantes, humoristas e ilustradores de La Vanguardia, 1881-2006*. Girona: Edició Caixa Girona, catàleg de l'exposició Fundació Caixa Girona, Centre Cultural Fontana d'Or, pp. 13-18.
- Opisso, Alfred (13/01/1899). «Arte y artistas catalanes. Mariano Foix». *La Vanguardia*, n° 5641.
- Sala, Teresa (Gener 2006). «Imatges de 1906. La descoberta de la Mediterrània». *L'Avenç*, n° 309.
- Solà i Dachs, Lluís (1970). *L'Esquella de la Torratxa 1872-1939*. Barcelona: Editorial Bruguera.
- Trenc-Ballester, Eliseu (1977). *Las artes gráficas de la época modernista en Barcelona*. Barcelona: Gremio de Industrias Gráficas.
- Vintró, Àngel i Gasó, Lluís (1986). *Cinquanta dibuixants de Catalunya que formaren época*. Barcelona: Glosa.

«No sempre menja l'obrer el pa amarat ab suhor; de tant en tant també'l menja amanit ab sanch»

«No sempre menja l'obrer el pa amarat ab suhor, de tant en tant també'l menja amanit ab sanch»

La Campana de Gràcia, (11-07-1903) n° 1782.

«diu que van comensar per saludarse, pero després, segons conta la dida, de saludo en saludo...»

L'Esquella de la Torratxa, (9-07-1887) n° 443.

LA PAU (per MARIANO FOIX.)

—Fins que 'ls homes se convencin de que la terra es la mare de tots, no anirém bé.